

Sobre els remences de la Baronia de Montpalau

Convocatòria del sindicat remença de 1448 on apareixen tots els afiliats dels pobles de la Baronia de Montpalau, entre els quals òbviament hi figuren els de Sant Iscle i de Canet

Francesc Verdura · Sergi Alcalde · Xavier Mas

Centre d'Estudis Canetencs

*The 'remences' of the Barony of Montpalau
Summons of the 'remença' union of 1448 in which are listed the names of all its members from the towns of the Barony of Montpalau, including Sant Iscle de Vallalta and Canet de Mar*

Els autors transcriuen i comenten un document notarial del segle XV, en el qual hi apareixen tots els remences de la Baronia de Montpalau, convocats a la platja de Sant Pol el 3 de desembre de 1448. A part de destacar els noms de cadascun dels participants, s'explica també l'origen i les causes del conflicte dels pagesos de la Catalunya Vella a finals de l'edat mitjana i el context social i polític en el qual va tenir lloc la reunió de referència.

Paraules clau: Remences 1448, mals usos, Alfons el Magnànim, M. Mercè Homs, Ferrer Peiró, Jaume Coma.

El conflicte remença va durar prop d'un segle, per això es coneix com a guerres remences al conjunt de moviments revolucionaris que va protagonitzar la pagesia de la Catalunya Vella durant la segona meitat del segle XV per tal d'aconseguir l'abolició dels anomenats Mals usos. El document que transcrivim a continuació correspon a la convocatòria d'una reunió de la pagesia de la baronia de Montpalau, la qual es va celebrar a la platja de Sant Pol el 3 de desembre de 1448 i que va tenir lloc legalment perquè, davant de les fortes tensions entre senyors i remences i la pròpia conveniència de la corona de limitar el poder excessiu dels nobles, aconsellà al rei Alfons el Magnànim, d'alterar la seva postura inicial a favor dels nobles i dictar el 1448, una provisió reial des de Nàpols, en la qual autoritzava les reunions de pagesos per a tractar la supressió dels Mals usos.

Entre el 13 d'octubre de 1448 i el 10 de març de 1449, varen tenir lloc 553 reunions de pagesos de

The authors transcribe and comment on a notarial document of the 15th century which called all the 'remences' (serfs) of the Barony of Montpalau to a meeting at the beach at Sant Pol de Mar on 3rd December 1448. Aside from highlighting the names of all the participants, the article discusses the origin and causes of the peasant conflict in Catalunya Vella at the end of the Middle Ages and the social and political context of this particular meeting.

Key words: Remences 1448, serfs, feudal customs, Alfonso the Magnanimous, M. Mercè Homs, Ferrer Peiró, Jaume Coma.

remença procedents de la majoria de parròquies de la Catalunya, la qual cosa suposa una sorprenent capacitat de mobilització per l'època. Aquestes reunions s'arribaren a celebrar en llocs absolutament insòlits com ara els cementiris, però també en esglésies, castells ja desafectats i fins i tots en cases o masies particulars i, concretament, la que transcrivim a continuació, va tenir lloc a l'arenys de Sant Pol, o sigui, a la platja del poble veí. Aquestes reunions el rei Alfons el Magnànim (1396/1458) va autoritzar-les amb la limitació o condició que els assistents en cadascuna d'elles, no fossin més de cinquanta i estigués garantida la presència d'un representant seu (un oficial o delegat) i la d'un notari que aixequés l'acta corresponent del que s'hi tractava. Òbviament, el rei el que feia era tractar d'evitar que les reunions fossin clandestines i d'estar informat de tot i en condicions de sancionar-ho a llur conveniència. El rei doncs, feia de rei i el que volia era evitar que el conflicte se li pogués escapar de les mans.

La presència dels funcionaris reials va aplegar 237 folis de les actes de les reunions dels pagesos de remença, en les quals aquests havien d'escollir els seus síndics (representants o compromissaris en termes més actuals), els quals en nom dels seus representats havien de defensar l'abolició de la servitud personal davant de la monarquia i recaptar els fons necessaris per a sufragar-la. Per tant, no es tractava d'aconseguir l'abolició del vassallatge sinó de comprar-la en condicions de ser assumida econòmicament pel col·lectiu remença. La servitud o vassallatge, encara que no exactament, era una condició semblant a l'esclavatge i, en determinats aspectes, potser pitjor i tot.

Durant un segle els pagesos catalans es van organitzar per tal d'aconseguir la seva redempció per tota mena de mitjans, des de la lluita armada a la negociació per aconseguir-la mitjançant l'exacció pecuniària. Els remences, homes i dones, estaven adscrits a un mas determinat i en formaven part igual que els mitjans

d'explotació, ja fossin les eines o els animals. Començant per la seva condició nominal que ja tenia més d'objecte que de subjecte: se'ls coneixia únicament pel nom d'aigües (nom de pila o baptisme) afegit al nom del mas, com per exemple: Joan del mas Pons, en Pere del mas Collell o en Joan de mas Bernat. Tots els seus guanys i pertinences estaven a l'arbitri dels senyors en virtut de l'aplicació d'un entramat pseudo-legal conegut com a usatges i més comunament per «Mals usos».

Teòricament, o sigui, legalment, l'adscripció es podia redimir mitjançant un estipendi conegut com a la manumissió, però el qui li fixava el seu valor era el propi amo, si ell no ho volia en tenia prou amb fixar un preu inassolible i el serf (o remença en la nomenclatura feudal catalana), estava encadenat al mas de per vida i, no només ell, sinó també els seus descendents. Com es pot veure doncs, era una forma d'esclavatge emmascarat per una selva de preceptives enrevessades fetes només per a garantir el domini dels senyors naturals (o sigui dels amos del territori) sota aparença legal. El pagament de la

servitud o 'remença' etimològicament ve del llatí medieval *Redimentia* i anteriorment *reemença* i *resemença* del qual ve remçó o sigui, redempció.

A més d'aquesta redempció difícil o impossible d'assolir i d'haver de cedir cada any un percentatge que podia arribar a la meitat de totes les collites, els pagesos estaven sotmesos a una autèntica cadena d'altres servituds, que eren les pròpiament conegudes per «Mals usos». Si el pagès moria sense fer testament, el feudal podia exercir el dret d'intestia i quedar-se bona part del que tenia, si el pagès no tenia descendència exactament igual, mitjançant el dret d'eixorquia; si el pagès tenia la desgràcia de cremar-se-li la casa, l'amo podia exercir el dret d'arsia i prendre-li una part de la terra que li quedava; per casar-se, el pagès havia de pagar la ferma d'espoli i, per si encara no fos prou, si la dona li era infidel, l'amo podia exercir el dret de cugucia i prendre-li la meitat de tot el que tenia. Tot i que els historiadors sempre fan constar que no estava sancionat per la llei, els pagesos imposaren l'abolició de dret de *prima noctis*, més conegut com

a dret de cuixa, que consistia -per si algú encara no ho sap- que la primera nit de casada la núvia no la passava amb el seu marit, sinó amb l'amo o -quan aquest era massa vell o no li venia de gust-, amb un o diversos dels seus sicaris expressament delegats per a consumir el matrimoni per ell. Encara hi havia drets pitjors que el de cuixa, com ara el dret de dida, atès que la dona del pagès havia de deixar morir el seu propi fill per poder criar el fill de l'amo si aquest li ho requeria. Després de la victòria remença, aquest va ser el primer que encapçalava la llista dels drets a abolir, després, va ser el dret de maltracta, equivalent al dret de torturar i de castigar físicament als vassalls. També hi havia feudals que, a part del dret de maltracta, tenien el dret de forca, la qual cosa suposava el poder d'executar els seus vassalls a llur imperi, conveniència i llei. La sentència arbitral que hi posava fi la va signar el rei Ferran II d'Aragó, el 21 d'abril de 1486, i se la coneix com a Sentència arbitral de Guadalupe perquè el rei va signar-la al monestir extremeny d'aquest nom. L'exigència de la corona de fer aixecar actes de les reunions dels pagesos ha permès ara confegir un llibre amb els 237 folis que recullen el resultat de les trobades que tenien com a objecte el nomenament de representants o síndics, per a defensar la redempció dels seus patrocinats davant de la monarquia i trobar la manera de recaptar els diners per a pagar-la. Quan al cap de 38 anys de lluites i litigis de tota mena arribà la famosa Sentència arbitral de Guadalupe, aquesta fixà en 60 diners per mas com a preu per a llur redempció. Això ara pot semblar una quantitat irrellevant, però en realitat no ho era pas, ni molt menys, la prova està que en ple segle vint, encara subsistien masos i propietats que després de més de quatre-cents anys no havien pogut fer-la efectiva. Els amos i senyors d'aquestes càrregues moltes vegades les pignoraven i passaven a mans d'usurers i banquers que s'encarregaven d'anar-les actualitzant amb interessos abusius i així poder apoderar-se del mas o de la finca quan el pagès pobre s'adonava que mai no la podria pagar. Altres vegades les 'cartes de redempció' les empraven els propietaris dels masos 'grassos' i els masos petits passaven a incrementar les terres dels grans. D'aquesta manera es varen formar les grans fortunes dels terratinents que no pertanyien a l'antiga noblesa i de retop, això va ocasionar un important drenatge de la població agrària espoliada cap a les ciutats on es tornaven a convertir en servents de la noblesa i la burgesia i després de la revolució industrial en proletaris.

El principal interès del document que transcrivim a continuació rau en què apareixen amb la nomenclatura nominal de l'època els principals caps del Sindicat Remença de la baronia de Montpalau i per tant de Sant Iscle, de Canet, i de totes les parròquies que hi pertanyien. Ho hem traduït del llatí macarrònic original (sempre que hem estat capaços) a la forma catalana que ens ha semblat la corresponent actual. Els noms dubtosos van acompanyats de l'interrogant corresponent.

En l'apartat que ens pertoca, agrupació anomenada «Sant Iscle de Vallalta de Canet», hem col·locat una

marca en forma d'asterisc (*) als personatges que porten cognoms vinculats històricament a masos i indrets del terme actual de Canet.

RELACIÓ DELS REPRESENTANTS REMENCES DE LA BARONIA DE MONTPALAU L'ANY 1448

Textos extrets del llibre *El sindicat remença de l'any 1448* de M. Mercè Homs i Brugarolas, editat l'any 2005 per l'Ajuntament de Girona (Col·lecció de l'Arxiu Municipal de Girona núm.11).

Transcripció corresponent al núm.245:

1448, Desembre 3, dimarts. Areny o plaça (platja) de Sant Pol de Mar

En presència de Ferrer Peiró, de la ciutat de Barcelona, notari públic per l'autoritat reial, substituït de Jaume Coma i dels testimonis Bernat Sala, pagès, Francesc Correu, sastre de Pineda, i Bartomeu Soler, pagès de la parròquia de Vallmanya, són convocats a l'areny o platja de Sant Pol de Mar del Maresme, amb repic de campanes, so de corn i crits de «Via fora», els veïns de les parròquies de Santa Maria de Pineda, Sant Pere de Pineda, Sant Miquel de Vallmanya, Sant Martí d'Arenys, Sant Iscle de Vallalta i de Canet, Sant Cebrià de Vallalta i de Sant Pol i Santa Eulàlia d'Hortsavinyà, per manament del porter reial Pere Lleó.

Veïns de la parròquia de Santa Maria de Pineda:

Pere Serra, lloctinent del batlle.

Pere Coma

Jaume Salbet en representació d'Angelina muller d'Antoni Salbet

Bernat Martorell de Montpalau

Raimon de Canonetes, Canonelles, Canalies o Canovelles (?)

Joan Coma de Capaspre

Miquel Ponç

Joan Correu de Munt (o de dalt)

Bartomeu Gener

Bernat Tapiola (pubill) en representació del Jaume Tapiola, o sigui, del seu fill.

Antoni Sabater

Guillem Amort (?)

Francesc Teixidor, batlle de rendes (tresorer)

Bernat Aromir

Joan Guillem de Camones (Camós?)

Bartomeu Palau

Antoni Móra de Vall de Manola

Ferrer Roig

Guillem Aromir de Munt (o de dalt)

Antoni Om de la Riera

Bernat Rafart

Bernat Maler o Mular de la Vall de Capaspre

Guillem Ros de Camones (Camós?)

Antoni Cassola

Jaume Bruguer àlies Vendrell

Joan Martorell de la Riera

Pere Serra de l'Arbosseda

Bartomeu Flaquer

Bartomeu Puig
Pere Tró (no podria ser una mala transcripció de Tió?)
Bernat Castellà
Raimon Gori
Pere Vall
Guillem Carreres
Antoni Julià
Joan Gilabert
Pere Vilarasa
Pere Correu
Jaume Masons
Pere Roger
Bernat Sunyer
Miquel Om o Oms del Sitjar
Joan Coma de la Font
Jaume Om o Oms de Calella
Guillem Monet
Jaume Sitjar
Pere de sa Coma i sa Serra
Pere Camp del Sunyer
Blasa muller de Miquel Reig
 Rafel Lledó
 Jaume Bosses
 Francesc Cassola
 Joan Aroles

Veïns de Sant Pere de Pineda:

Bernat Ledrea?
 Francesc Cornell
 Joan Tauleria
 Guillem Ferran tutor de Pere Ferran
 Margarida muller de Joan Serra
 Andreu Mata
 Antoni Simó
 Bernat Coll
 Joan Cornell o Cornellà de Munt (o de dalt)
 Antoni Ferrer
 Joan Marqués
 Miquel Bofill

Veïns de Sant Miquel de Vallmanya:

Jaume Ferran
 Pere Planasdemunt i Cau (deu voler dir del Cau)
 Antoni Masdemunt i Cau (idem)
 Miquel Gallart

Veïns de Sant Martí d'Arenys:

Antoni Panegall o Panegal
 Joan Casanoves
 Antoni Alsina de Torrent Bò
 Antoni Om o Oms
 Joan Tria batlle de la batllia d'Arenys
 Pere Om o Oms
 Antoni Catà de can Pica
 Antoni Sagrera
 Guillem Pascasi, en nom de Pere Pascasi (germà seu i els fills d'aquest?) o sigui, els seus nebots.
 Joan Borrell
 Joan Miró

Andreu Forn
 Joan Grau o Garau
 Narcís Fradera
 Joan Vallalta
 Salvador Fortuny
 Joan Julià
 Joan Catà
 Pere Bellsollé
 Jaume Colomer
 Bernat Quer o Roca?
 Bartomeu Golba
 Pere Vicenç
 Pau Leu (leu, equivalent al *lejos* vol dir lluny, actual casa de Déu per deformació de Leu)
 Maties Domingo
 Pere Alsina
 Bartomeu Amar, Omar o Alomar
 Joan Teixonera
 Joan Aiguaviva
 Vicenç Forneguera

Sant Iscle de Vallalta de Canet:

Bernat Vendrell *
 Pere Ginebra
 Pere Bataller
 Nicolau Pujades *
 Antoni Figuera o Figueres
 Bernat Giol *
 Antoni Gener *
 Bartomeu Lleuger *
 Bartomeu Goday o Godall *
 Pere Alomar
 Pere Oller
 Joan Tria o Tries del mas Estolt
 Jaume Giol *
 Joan Gossal o Tossal?
 Gabriel Parera
 Bernat Perera
 Antoni Catà *
 Pere Soler *
 Francesc Roig *
 Pere Pujades *
 Bernat Andreu *
 Joan Sanou *
 Francesc Ferrer *
 Joan Aulet
 Jaume Beya *
 Joan Torra * (Torrus?)
 Antoni Bigues *
 Joan Colomer *
 Joan Cabanyes *
 Antoni Margens * (Marges?)
 Pere Lligada o Lligades *
 Joan Muní o Moní *
 Pere Torrent
 Antoni Paratge

Veïns de Sant Cebrià de Vallalta de Sant Pol:

Pere Sorts
 Joan Torrus
 Jaume Llobet
 Joan i Jaume del Coll

Pere Mates
 Esteve Bartrolí
 Raimon Puig
 Andreu Pi
 Esteve Adroguer
 Pere Gibert
 Bernat Villar
 Galcerà Feliu
 Salvador Jofre
 Antoni Carrera
 Esteve Gibert
 Bernat Llobet
 Jaume Poller?
 Jaume Rabull
 Jaume d'Osona

Veïns de Santa Eulàlia d'Hortsavinyà:

Jaume Casals o Casalins
 Raimon Buc
 Ferrer Peiró
 Jaume Plana
 Narcís Tarrades
 Narcís Noguera
 Joan Clarà

Ara bé, pel que fa a l'actual terme de Canet, cal remarcar que no apareix el nom ni dels Canet, ni dels Peguera, llinatges entroncats per aquelles dates pel matrimoni entre Antònia de Canet amb Guillem de Peguera i Vilalta, i per tant propietaris de la Casa Forta dels Canet també altrament anomenada Força de Canet. Molt possiblement aquesta família, no estava convocada a l'acte santpolenc perquè formava part de l'estament de la noblesa i per tant en contra de la pagesia remença. Els Canet no només posseïen la Casa Forta de Canet, sinó que eren senyors de Besora, de Sederra i de la Casa Forta de Montesquiú. I, igual que els Peguera, a part d'ostentar el títol de senyors de Besora, Olost i Balsareny també ho eren de Claret, Saló, Meià i Matamargós. Per tant, no és d'estranyar que a la Vall de Canet, també hi haguessin enfrontaments i agressions contra les propietats i possessions dels nobles i senyors de l'època, amb l'ocupació amb danys de la

casa Forta de Canet. Després de cercar la font primària (sense èxit de moment), creiem que és possible, i així ho apunta la descripció que fa Jesús Roig i Grau, en el seu llibre *Les fortificacions medievals del Maresme*, sobre el Castell de Santa Florentina de Canet:

Castell de Santa Florentina:

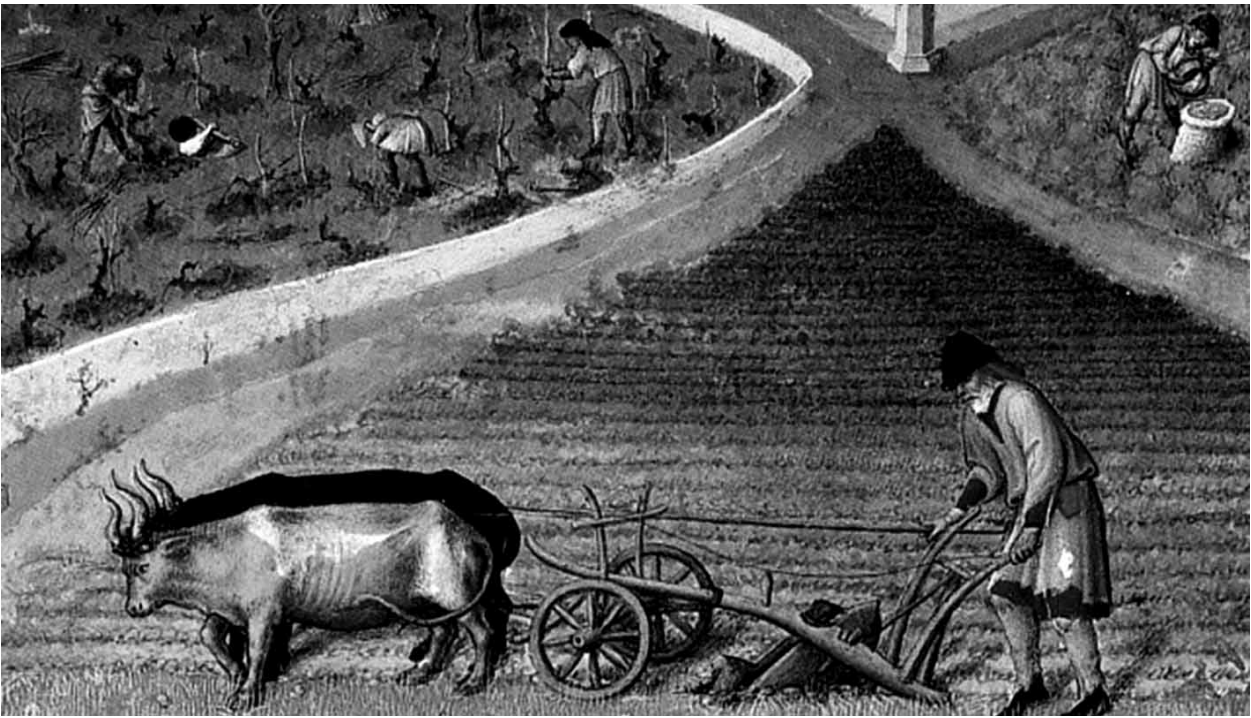
Història: Es té creença que la part més antiga del Castell data del segle V, però apareix documentat per primer cop al començament del segle IX com una casa forta -o domus- i depenia jurisdiccionalment del castell de Montpalau.

Al segle XV, Ferrer de Canet va obtenir el permís per reconstruir la seva casa forta, va fer un peregrinatge a Roma i quan tornà li canvià el nom pel de Santa Florentina, perquè el Papa Benet XII li regalà les seves relíquies.

L'any 1430, el Castell va ser incendiat pels remences. A mitjan segle XIX es trobava en un estat lamentable....

Aquest document sembla corroborar l'incendi de la Casa Forta de Canet tal i com en fa esment Heribert Barallat en un article del butlletí mensual «L'Excursionista» de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, publicada en el núm.30 del 30 d'abril de 1881 amb el títol: «Excursió particular a Canet de Mar realitzada el 18 d'abril del 1881" i transcrit també en aquest Sot de l'Aubó (pàg. 13-15) en el qual hi figura el següent: ... *En efecte, a un quart d'hora de Canet se troba un casal antic, amb dues torras circulars bastant desfigurades, ajuntades en sa part superior per un mur de paret, que no es altre cosa que un matacà col·locat d'espatlla al observador y frente al portal d'entrada. Una rampa ben manifesta condueix a n'aquest portal. Segons lo improvisat guia (més endavant anomena el Sr. Xiqués, segurament Magí Xiqués) en una d'eixas torras hi havia la Mezquita y avuy s'hi troba una capelleta ab un altar abarrocat, completament emblanquinat, dedicada a Santa Florentina, de quals Goigs tinch lo gust d'enviar-li un exemplar. La festa principal se celebra lo dia de las Santas Verges en lo mes d'Octubre y en dit casal hi te lloch lo popular*

y tradicional «aplech de las magranas; al que hi concorria molta gent de Canet i pobles del entorn. Distribuïts entre los baixos, primer pis y golfas s'hi troban varis cuadros antichs, alguns d'ells d'apreciable mérit artístich. Segons confessió dels masovers, se n'ofereixen per los inglesos quantitats fabulosas. (Aquest dato no podia faltarhi). Ostenta aquest casal una finestra romànica y las negras y fumosas parets de las golfas donan a creure que seria cremat en temps de sa major importància. En una de las parets de la entrada hi ha una llarga costella de ballena. Lo propietari és Dn. Jascintho Campmany d'aqueta Ciutat, y a dit senyor podrá dirigirse l'Associació per adquirir novas certas sobre l'esmentat edifici...

Per tant las negras y fumosas parets de las golfas donan a creure que seria cremat en temps de sa major importància, confirma que podria tenir relació, doncs, amb la suposada crema dels remences de l'any 1430 també esmentada per Jesús Roig Grau en el seu llibre que acabem de citar.

LA UNESCO AQUEST ANY HA INSCRIT EL LLIBRE DELS REMENCES DE 1448 AL REGISTRE DE LA «MEMÒRIA DEL MÓN»

El passat mes de juny, la UNESCO va acordar reconèixer la lluita d'emancipació dels remences catalans i la seva contribució primera en la defensa dels drets humans, i va inscriure el *Llibre del Sindicat Remença* de 1448 al Registre de la Memòria del Món. Aquest programa, creat el 1992 i impulsat per aquest alt organisme internacional, té com a objectiu el de singularitzar, preservar, promoure i difondre la documentació considerada de capital importància per a la història de la humanitat.

El *Llibre del Sindicat Remença*, custodiat a l'Arxiu Municipal de Girona, és el primer document català que s'incorpora a aquest prestigiós registre (al costat, per exemple, de la cosmografia de Ptolomeu,

el manuscrit del *Manifest Comunista*, la *Novena simfonia* de Beethoven o la primera *Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà*) i el converteix en un referent internacional.

El procés no ha estat pas ni fàcil ni senzill, atesa la nul·la col·laboració del govern espanyol. Ha servit però, per a posar de manifest l'eficiència i eficàcia d'organismes com Unesco, desactivats de forma incomprensible en uns moments en els quals Catalunya tenia relacions i suports internacionals. Cinc-cents seixanta-cinc anys després del moviment sindical, els noms d'aquells pagesos de 1448, encara són un referent més valuós que mai que demostra que, davant de l'adversitat i la confusió, si els catalans s'uneixen com aquells Verntallat, Sala, Riera, Puigdemon, Mas, Nadal, Pujol, Bosc, Joanquera, Ventura, Masgrau i tants i tants d'altres, per defensar una causa justa, ningú no podrà aturar la reivindicació i els objectius s'acaben imposant sempre.

Un dels caps remences més destacats va ser Jaume Serrolí, funcionari reial i notari, el qual, l'any 1461 juntament amb Jaume Ferrer, gestiona per les comarques de Barcelona, Vic i Girona la distribució i col·lecta dels 100 000 florins promesos pels remences a la corona en temps d'Alfons el Magnànim. En iniciar-se la guerra contra Joan II, incità els remences a prendre les armes per tal de defensar la reina, que es trobava a la força de Girona. Féu d'intermediari entre aquesta i el cap dels remences Francesc de Verntallat, al qual secundà. Capturat, però, per l'exèrcit del comte de Pallars, fou penjat el 10 de juny de 1462 a la ciutat de Girona.

Per ell i per tants i tants d'altres l'abolició del dret de força no hi va ser a temps. Són els màrtirs anònims d'aquesta causa que va ser fonamental en la transformació, modernització i diferenciació de Catalunya d'Espanya. Ens ha semblat del tot escaient recordar-los en les actuals circumstàncies que està vivint Catalunya.